

Trening multisensoryczny w fonodydaktyce rosyjskiej. Z praktyki nauczania

WERONIKA MARKOWSKA

Celem tego artykułu jest przedstawienie możliwości pracy nad wymową rosyjską z wykorzystaniem treningu multisensorycznego, który jest jednym z założeń holistycznego podejścia multimodalnego (HPM) zaproponowanego w pracy *Pronunciation in EFL Instruction. A Research-Based Approach* autorstwa Jolanty Szpyry-Kozłowskiej

Kształcenie multisensoryczne w fonodydaktyce szkolnej i akademickiej jest ciekawą koncepcją zwiększenia efektywności procesu nauczania oraz uatrakcyjnienia zajęć poprzez oddziaływanie na dominujące modalności uczących się. Specjaliści rozróżniają kilka kanałów sensorycznych, za pomocą których człowiek postrzega i analizuje świat, stąd zaproponowany przed laty podział na wzrokowców, słuchowców, kinestetyków i dotykowców¹. Każdy z nas poza dominującym kanałem percepcji ma kilka modalności pomocniczych, nie można więc powiedzieć, że dany uczeń jest „czystym” wzrokowcem czy słuchowcem.

Wiedza o preferencjach sensorycznych uczniów jest niezwykle cenna, może bowiem pomóc nauczycielowi odpowiednio zorganizować proces dydaktyczny. Wzrokowcy, aby dobrze zrozumieć przyswajany materiał, potrzebują wsparcia w postaci obrazu, tekstu, rysunków, tabel, wykresów, schematów, map myśli. Zwracają uwagę na kolory, kształty, światło, estetykę wydruków i pisma. Lepiej zapamiętują te informacje, które mogą przetworzyć w formie pisemnej: chętnie wszystko notują, przepisują, podkreślają, kolorują i czytają. Wzrokowcy uczą się poprzez patrzenie, obserwację, „fotografowanie” otoczenia. Słuchowcy lepiej przyswajają wiedzę, zapamiętując informacje uzyskiwane poprzez dźwięk. Dlatego potrzebują przekazu ustnego: nagrań, tekstu mówionego, opowiadań, audycji radiowych i telewizyjnych, audiobooków

i głośnego czytania. Słuchowcy zwracają uwagę na barwę głosu, emocjonalność i tempo wypowiedzi. Uczą się poprzez słuchanie, mówienie, lubią dyskutować, układać dialogi, śpiewać i recytować wiersze. Kinestetycy/dotykowcy najbardziej efektywnie uczą się poprzez ruch i dotyk. Dlatego odpowiadają im wszelkiego rodzaju zadania ruchowe, m.in. odgrywanie dialogów i scenek z rekwizytami, wykonywanie różnych gestów rękoma, praca dłońmi i palcami. Nauczyciel powinien stworzyć kinestetykom możliwość poruszania się podczas zajęć oraz pracy z wykorzystaniem różnych przedmiotów.

Każdy nauczyciel powinien być świadomy, że ma w klasie uczniów o różnych modalnościach i że u każdego ucznia występuje zarówno modalność dominująca, jak i pomocnicza. Dlatego też, starając się dotrzeć do wszystkich uczniów i do każdego z osobna, należy stosować wiele ćwiczeń fonetycznych, odwołujących się do różnych zmysłów. Jak twierdzi J. Szpyra-Kozłowska:

[...] *głoski należy nie tylko wysłuchać i powtórzyć w możliwie najwierniejszy sposób, ale – metaforycznie rzecz ujmując – także zobaczyć, dotknąć, posmakować, poczuć, zrozumieć i przyswoić, zarówno na płaszczyźnie emocjonalnej, jak i intelektualnej* (Szpyra-Kozłowska 2015:144, tłum. własne).

Właśnie tak opisana aktywizacja różnych zmysłów stanowi istotę treningu multisensorycznego. Należy jednak pamiętać, że jest on jedynie elementem wspierającym i wspomagającym fonodydaktykę – nie da się uniknąć

tradycyjnych ćwiczeń imitacyjnych i audytywnych ani pracy nad artykulacją. Niekwestionowanym walorem podejścia multisensorycznego jest dopełnienie i uzupełnienie technik tradycyjnych, co zwiększa motywację uczących się i pomaga im utrwalić wiedzę.

Zafascynowana holistycznym podejściem multimodalnym, postanowiłam wdrożyć jego założenia (trening artykulacyjny, audytywny, kognitywny oraz multisensoryczny) do nauczania studentów rusycystyki rozpoczynających naukę języka rosyjskiego od podstaw. W niniejszym artykule przedstawiam kilka praktycznych możliwości wykorzystania wzmocnień multisensorycznych (proponując ćwiczenia można oczywiście wykorzystać także w szkole). Przy wyborze ćwiczeń kierowałam się opinią 18 studentów rusycystyki UMCS. Na początku roku akademickiego 2016/2017 na podstawie testów² wykonanych w trakcie zajęć określili oni swoje dominujące modalności.

Wyniki wskazały na dominację wzrokowców – aż 10 osób, 2 osoby to słuchowcy, 6 studentów natomiast wykazywało cechy kinestetyków i wzrokowców lub

kinestetyków i słuchowców. Różnorodność typów dominujących na zajęciach implikowała potrzebę zastosowania różnorodnych technik i ćwiczeń z zakresu wymowy rosyjskiej z wykorzystaniem wzmocnień multisensorycznych. Pod koniec semestru poprosiłam, aby studenci w anonimowej ankiecie wyrazili swoje odczucia i opinie na temat poznanych i stosowanych na zajęciach technik i ćwiczeń, stawiając ocenę według skali szkolnej: od 1 do 6. Poniżej przedstawione zostały uśrednione oceny uczestników zajęć.

Wyniki przedstawione w tabeli pokazują związek pomiędzy oceną poszczególnych technik a najsilniejszą modalnością studenta. Dla słuchowców szczególnie przydatne są dryle fonetyczne, piosenki, pokazywanie ręką konturów intonacji, zakreślanie kolorami liter, sylab, słów, zdań, układanie i przedstawianie dialogów, transkrypcja fonetyczna, tabele i schematy oraz powtarzanie za nauczycielem bez tekstu. Wzrokowcy szczególnie cenią sobie układanie dialogów i kolorowanie, a także przepisywanie słów, zadań, dryle fonetyczne, piosenki oraz

TABELA 1. OCENA TECHNIK NAUCZANIA WYMOWY W OPINII STUDENTÓW

NR	TECHNIKA ³	OCENA TECHNIK I ĆWICZEŃ		
		SŁUCHOWCY	WZROKOWCY	KINESTETYCY
1.	Ćwiczenia na podstawie zasobów internetowych	5	4,7	4,3
2.	Dialogi	5	5,1	5
3.	Dryle fonetyczne	5,5	4,9	3,8
4.	Grupowanie i dopasowywanie pasków papieru do sylab, słów, zdań, tekstów, obrazków	4	4,3	4,6
5.	Gry językowe	4	4,1	5,5
6.	Klaskanie i wystukiwanie rytmu	3	2,6	5,5
7.	Korzystanie ze słownika ortoepicznego	1	3,2	2,3
8.	Łamańce językowe/скороговорки	3,5	4	5,1
9.	Piosenki	5,5	4,7	4,1
10.	Pokazywanie ręką konturów intonacji	5,5	3,1	4,1
11.	Powtarzanie za nauczycielem bez tekstu	4,5	3,7	2,8
12.	Powtarzanie za nauczycielem z tekstem	4	4,3	5,3
13.	Powtarzanie za nagraniem bez tekstu	4	3,9	3
14.	Powtarzanie za nagraniem z tekstem	4	4,3	5,1
15.	Przepisywanie słów, zdań, związków wyrazowych, krótkich tekstów	3,5	5	4,3
16.	Samodzielne uczenie się w domu	3	3,9	4
17.	Tabele, schematy	4,5	4,4	4,4
18.	Transkrypcja fonetyczna	4,5	3,3	4,1
19.	Wiersze	4	3,2	4,1
20.	Zakreślanie kolorami liter, sylab, słów, zdań	5	5,1	5,5

powtarzanie za nauczycielem i nagraniem na podstawie tekstu. Kinestetycy wysoko ocenili gry językowe, klaskanie i wystukiwanie rytmu, zakreślanie kolorami, powtarzanie za nauczycielem i nagraniem z tekstem, dialogi, łamańce językowe oraz grupowanie i dopasowywanie pasków papieru do sylab, słów, zdań, tekstów, obrazków.

Z przeprowadzonej ankiety wynika zatem, że studenci o określonym typie modalności cenią techniki, w których szczególnie nacisk kładzie się na ich dominujące zmysły – wzrok, słuch czy dotyk. Interesujący jest również fakt, że takie typy ćwiczeń, jak zakreślanie kolorami liter, sylab, słów, zdań (uśredniona ocena 5,2), dialogi (5,03), piosenki (4,76), dryle fonetyczne (4,73), ćwiczenia w oparciu o zasoby internetowe (4,66), powtarzanie za nauczycielem lub nagraniem (4,53) czy łamańce językowe (4,2) – są przydatne dla wszystkich studentów ze względu na swój uniwersalny charakter. Podczas wykonywania wszystkich wymienionych typów ćwiczeń można stosować trening multisensoryczny, polegający na aktywizacji różnych kanałów percepcji i przyswajania wiedzy u osób z różnymi stylami poznawczymi. W dalszym opisie skupimy się właśnie na praktycznym zastosowaniu treningu multisensorycznego podczas wykonywania najwyższej ocenionych ćwiczeń.

Typy ćwiczeń w treningu multisensorycznym

Zakreślanie kolorami liter, sylab, słów, zdań. Studenci wykazali ogromne zainteresowanie techniką kolorowania. Zaznaczanie ulubionym kolorem określonej litery, sylaby akcentowanej lub typu konturu intonacyjnego stanowi ciekawą propozycję wzmocnienia multisensorycznego zarówno dla wrażliwych, jak i dla kinestetyków. Kolorowanie w nauczaniu wymowy można stosować w różnych zadaniach, gdzie zaznaczamy: 1) spółgłoski, których się nie wymawia, np. *солнце, чувство, здравствуйте, лестница, праздник*; 2) samogłoski akcentowane i zredukowane, np. *она, окно, дома, года, нога, сова*; 3) przyimki akcentowane w połączeniu z rzeczownikami, np. *на ногу, за город, за руку, на пол, на стену, до ночи*; 4) twardy znak rozdzielający (ъ) w parach słów, np. *приехать – подъехать, уехать – отъехать, съезд – поезд*.

W treningu multisensorycznym kolorowanie jest uzupełnieniem ćwiczeń audytywnych i imitacyjnych. Słuchanie par słów, zdań czy tekstów można uatrakcyjnić kolorowaniem lub rysowaniem ich fragmentów (można wykorzystać bardzo modne obecnie kolorowanki dla dorosłych). Tego typu zakreślanie sprzyja utrwalaniu wiedzy fonetycznej – studenci bardzo dobrze pamiętają, jakie zagadnienia były omawiane na lekcjach z wykorzystaniem kredek.

Dialogi. Układanie i odgrywanie dialogów jest ćwiczeniem, które obejmuje kilka rodzajów wzmocnień multisensorycznych. Podczas słuchania dialogów półszepetem powtarzamy tekst, ćwiczymy wymowę poprzez głośne grupowe lub samodzielne powtarzanie za nauczycielem lub nagraniem, czytamy tekst, wypisujemy słowa-klucze, wykorzystujemy zakreślanie i kolorowanie: w ten sposób angażujemy wrażliwych i słuchowców. Kinestetyków z aktywizować można poprzez grupowanie i dopasowywanie replik dialogowych zamieszczonych na pociętych paskach papieru: uczeń, słuchając dialogu, szuka pasków i dopasowuje je według odpowiedniej kolejności.

Inna propozycja to „worek-niespodzianka”, do którego wkładamy małe figurki zwierząt. Każdy z uczniów losuje jedną figurkę i na podstawie rozpoznania dotykem zgaduje, co to za zwierzę. Następnie układa dialog ze swoim sąsiadem z ławki na temat wylosowanych figurek (można omówić np. wygląd zwierzęcia i jego zachowanie lub przedstawić „rozmowę” pomiędzy wylosowanymi postaciami).

Układanie dialogów może być powiązane z ich inscenizacją. Na przykład odgrywanie przedstawienia na podstawie bajki ludowej „Rzepka” (tekst można znaleźć na stronie www.hyaenidae.narod.ru/story1/033.html) zawsze wywołuje u uczących się pozytywne emocje. Zadanie polega na powtarzaniu przez bohaterów wyznaczonych replik za każdym razem, kiedy usłyszą, że narrator wymienia którąś z granych przez nie postaci: dziadek mówi *Давай, расти быстрее!*, babcia – *Смотри у меня!*, wnuczka – *Всем привет!*, piesek – *Что сегодня на обед?*, kotek – *Мой любимый месяц – май!*, myszka – *А сыр люблю!*. Do odgrywania takich scenek warto użyć rekwizytów: wałek do ciasta i chusteczka dla babci, kapeluszek dla dziadka, uszy dla kota, ser dla myszy, miska dla psa itp. Wykonanie tego rodzaju ćwiczenia skupia uwagę studentów również poprzez kanał słuchowy, wspomaga proces kształtowania kompetencji fonetycznej i stanowi swoisty trening umiejętności aktorskich.

Piosenki. Jest to niezastąpiona i wyjątkowo atrakcyjna forma uczenia się wszystkich aspektów języka obcego, nie tylko fonetyki. Trening multisensoryczny towarzyszący piosence rozszerza tradycyjne słuchanie, śledzenie tekstu pisanego i śpiewanie. W uatrakcyjnieniu ćwiczenia znacząco pomogą np. klaskanie, wystukiwanie rytmu, kolorowanie sylab akcentowanych, zaznaczanie akcentów, podkreślanie słów. Dodatkowo, w ramach wzmocnienia koordynacji wzrokowo-ruchowej, warto wykorzystać wspomniane już ćwiczenie z grupowaniem kartek/pasków papieru z różną kolejnością zwrotek, uzupełnianie brakujących słów lub wymyślanie i zapisywanie własnych

słów i rymów. Praca z piosenką jest techniką bardzo atrakcyjną dla ucznia, jednak dla nauczyciela dość wymagająca i czasochłonna.

Dryle fonetyczne polegają na wielokrotnym powtarzaniu dźwięków, sylab czy słów. Ćwiczenie to bywa monotonne, jednak przy spełnieniu pewnych warunków okazuje się efektywne i interesujące. Po pierwsze, ćwiczenia te powinny trwać krótko (kilka minut), a różne elementy nie mogą być powtarzane więcej niż 10 razy. Po drugie, dla wzrokowców należy dołączyć do dryli tekst na kartce lub projektorze, a dla kinestetyków ruch, np. wystukiwać kolejno wypowiedziane słowa, udawać granie gamy na pianinie lub liczyć powtórzenia słów na palcach – to rozładowuje stres i wywołuje u studentów uśmiech. Po trzecie, ćwiczenia powinny angażować uczących się emocjonalnie. Dlatego przy powtarzaniu stosujemy różne typy konstrukcji intonacyjnych, wyrażających różne stany emocjonalne, wymagające przyśpieszenia i zwolnienia tempa. Niezwykle wartościowe dydaktycznie są ćwiczenia w powtarzaniu na średnim, niskim i wysokim tonie, ponieważ pomagają one zrozumieć istotę konturów intonacyjnych. Po czwarte, stosowanie dryli fonetycznych powinno mieć charakter zarówno zbiorowy, jak i indywidualny: najpierw wszyscy powtarzają chórem, później – indywidualnie.

Ćwiczenia **na podstawie zasobów internetowych**. Obecnie młodzież spędza wiele czasu, korzystając z sieci w celach rozrywkowych. Możemy potraktować Internet również jako cenne źródło informacji o wymowie, skarbnicę materiałów glottodydaktycznych, nagrań, słowników elektronicznych, zbiorów zadań i testów. Takie materiały nie tylko dają możliwość aktywizacji wzrokowców, słuchowców i kinestetyków, ale też i samodzielnej pracy uczniów w domu i zwiększania ich autonomii.

Internet jest doskonałym źródłem zadań, które Szypra-Kozłowska (2015:142) określiła jako *patrol fonetyczny*, polegających na zwracaniu uwagi na wymowę słów pojawiających się w polskich reklamach radiowych i telewizyjnych. Możemy również zweryfikować filmy, w których po rosyjsku mówią osoby niebędące rodowitymi użytkownikami języka rosyjskiego. Doskonale sprawdzą się w tym przypadku np. filmy Iwana Wyrypajewa, w których gra Karolina Gruszka, znakomicie posługująca się językiem rosyjskim. Niestety, aktorka błędnie wymawia rosyjskie miękkie sonorne [rʲ], występujące w języku polskim tylko w zapożyczeniach, np. *ring, risotto*. W filmie *Taniec Deli* (www.tvcok.ru/film/tanets-deli.html) możemy prześledzić wymowę słów z rosyjskim [rʲ] (są to jedyne błędy fonetyczne aktorki w tym filmie), np. реагировать (minuty: 1.58; 2.16; 15.27; 15.44; 31.10), реакция (2.46; 16.14; 25.46; 26.31), решил (4.54), не преувеличиваю (10.14);

теперь (24.46), операцию (29.05), режешь (48.35). Warto obejrzeć fragmenty filmu, przeanalizować i skorygować błędy popełniane przez polską aktorkę, poprawnie zapisać słowa ortograficznie i w transkrypcji, popracować nad prawidłową artykulacją [rʲ], ułożyć dialogi z poznaną leksyką.

Powtarzanie za nauczycielem i za nagraniem.

Technika powtarzania jest zadaniem najczęściej stosowanym na zajęciach z języka obcego, ponieważ każde nowo wprowadzane słowo powinno być przez ucznia wymówione. W języku i kulturze rosyjskiej utrwaliło się powiedzenie: *Лучше 1 раз увидеть, чем 100 раз услышать* (Lepiej jest raz zobaczyć, niż 100 razy usłyszeć). W kontekście fonodydaktyki jest to niezwykle trafne powiedzenie. Faktem jest bowiem, że większość z nas to wzrokowcy (Крючкова 2015:69-76), dlatego wykorzystywanie bodźców wizualnych jest konieczne i bardzo skuteczne. W ćwiczeniach na powtarzanie ważna jest aktywizacja wszystkich uczniów: słuchowcy słuchają i powtarzają, wzrokowcy dodatkowo patrzą w tekst, kinestetycy mogą wystukiwać sylabę akcentowaną.

Łamańce językowe, czyli rosyjskie скороговорки, stanowią ciekawą propozycję aktywizującą słuch, wzrok, a także emocje i wrażliwość artystyczną uczniów (Cisowska 1998:11–23). Ich wykorzystanie w kontekście treningu multisensorycznego wymaga dobrej organizacji, odpowiedniego doboru materiału tekstowego, wizualizacji (na kartkach lub na ekranie), oprawy emocjonalno-artystycznej (odegranie stanów emocjonalnych i uczuć), włączenia gestykulacji i mimiki. Jak sama nazwa wskazuje, *скороговорки* należy wymawiać szybko, co jest sporym wyzwaniem, szczególnie jeśli zawierają trudne do wymowy zbitki spółgłosek. W tej sytuacji należy zacząć pracę od wolnego tempa, ciągle przyśpieszając. Kinestetykom można zaproponować, aby wyobrazili sobie, że są jak rozpędzający się pociąg, motor, samochód, biegacz czy żuźlowiec, który za wszelką cenę chce wygrać wyścig. Przyśpieszając, można wykorzystać ruch całego ciała: pochylać się w różne strony, wstawać, wykonywać ruchy rękoma (naśladować ruch kół pociągu, ruchy rąk biegacza). Ćwiczenia z łamańcami językowymi warto wykorzystywać na początku zajęć, aby rozgrzać aparat głosowy, co jest niezwykle ważne i znacząco wpływa na efekty pracy.

Uwagi końcowe

Zaproponowane w tym tekście ćwiczenia są jedynie niewielką próbką możliwości, jakie daje holistyczne podejście multimodalne. Stosowanie wzmocnień multisensorycznych i aktywizacja wszystkich kanałów percepcji w przyswajaniu wiedzy ma wiele zalet: utrzymanie uwagi uczniów, łatwiejsze zrozumienie i głębsze przetwarzanie

trudnych informacji, wzmocnienie autonomii uczących się, rozwój ich kreatywności, wyobraźni i pewności siebie. Przede wszystkim zaś wzmacnia u uczniów przekonanie, że nauka wymowy (w tym kontekście: wymowy języka rosyjskiego) jest ważna, potrzebna, a przy tym ciekawa i inspirująca.

BIBLIOGRAFIA

→ Cisowska, G. (1998) *Речевая гимнастика или языковая разминка. Сборник упражнений по русскому языку для иностранных учащихся*, Radom: Politechnika Radomska.

→ Szpyra-Kozłowska, J. (2015) *Pronunciation In EFL Instruction. A Research-Based Approach*, Bristol-Buffalo-Toronto: Multilingual Matters.

→ Крючкова, Л.С. (2015) Актуальные проблемы методики обучения русскому языку как иностранному. W: Л.С. Крючкова (red.) *Актуальные проблемы обучения русскому языку как иностранному и русскому языку как неродному*, Москва: ИИУ МГОУ, 69–76.

WERONIKA MARKOWSKA Asystent w Pracowni Glottodydaktyki Instytutu Filologii Słowiańskiej UMCS w Lublinie. Zajmuje się fonodydaktyką współczesnego języka rosyjskiego.

1 Kinestetycy i dotykowcy traktowani są jako czuciowcy, dlatego te dwa typy czasem łączy się w jeden typ określany jako kinestetyczny.

2 Testy zaczerpnięte ze stron internetowych: Wzrokowiec, słuchowiec czy kinestetyk? [online] [dostęp 3.10.2016] <<http://biblioteczka-samorozwoju.pl/kat/nlp/wzrokowiec-sluchowiec-czy-kinestetyk>> Jesteś wzrokowcem, słuchowcem czy kinestetikiem? [online] [dostęp 5.10.2016] <<http://vark-learn.com/wp-content/uploads/2014/08/The-VARK-Questionnaire-Russian.pdf>>

3 Terminy użyte w tabeli są wyjaśnione w dalszej części artykułu.